

מלחמת חרבות ברזל

הרעיונות שעמדו ביסודה של תפיסת הביטחון
האסטרטגית שקרסה ב-7 באוקטובר |
העמדת תפיסה מהותית אלטרנטיבית

סא"ל במיל"
ערן טננבאום

הקדמה

מתקפת הטרור הרצחנית של חמאס בחג "שמחת תורה" הכתה בזעזוע את כולנו. לצד זאת, היא גם מוטטה את תפיסת הביטחון האסטרטגית של הנהגת המדינה, מערכת הביטחון והפיקוד העליון של הצבא בעשורים האחרונים. תפיסת ביטחון זו אותגרה במהלך השנים ע"י ארגון חזבאללה ותנועת פת"ח - הרשות הפלסטינית, אך היא צלחה אותם ונשארה איתנה חרף הסדקים שעלו בה. הקש ששבר את גב הגמל היה החמאס.

תפיסת הביטחון אל מול הארגונים הללו התבססה על שילוב של מרכיבים צבאיים - הגנתיים והתקפיים, לצד מרכיבים אזרחיים - כלכליים והומניטריים, מתוך הנחת יסוד שהם מסוגלים להביא ל"הרגעתם" של ארגוני הטרור ואף לנטישתם את המאבק המזוין. בעומקה של תפיסת הביטחון - שהתעלמה באופן מסוים מהאידיאולוגיה המוצהרת של ארגוני הטרור הללו הקוראת להשמדתה של מדינת ישראל ולהקמתה של מדינה פלסטינית תחתיה וכן מ"סימנים מעידים" אחרים - עמדה תפיסת עולם פוסטמודרנית פרגמטית. לשיטתה,

ניתן לנטרל ולדכא אידיאלים ומגמות עקרוניות בקרב תנועות לאומיות באמצעות מהלכים טקטיים ויצירת אינטרסים שונים.

לעומת תפיסה זו, עמדה תפיסת עולם מהותית הרואה את התנועות הלאומיות כבעלות רוח ואידאה אוטנטיות המניעות ומשפיעות על המהלכים הלאומיים שלהן.

במאמר תמציתי זה נבאר את היסודות והרעיונות שעמדו בבסיס תפיסת הביטחון האסטרטגית שקרסה, וננתח את התנועה הלאומית הפלסטינית ואת ארגוני הטרור שצמחו ממנה לאור תפיסת העולם האלטרנטיבית. מתוך כך נציע מבט אחר המאפשר ביסוס תפיסת ביטחון עקרונית, סדורה ולטווח ארוך.

אין במאמר זה הפניית אצבע מאשימה כלפי אדם מסוים או יחידה מסוימת ואין בו בכדי להפחית מההערכה העצומה כלפי אנשי מערכת הביטחון.

קהיליית הביטחון והמודיעין הכירה באופן מיטבי ביותר את יכולותיו המבצעיות ההתקפיות והמגנניות של החמאס. אל מול האיום שלו התגבשה במשך שנים תפיסת ביטחון המבוססת על 3 מרכיבים:

1. מאמץ הגנתי – שכלל השקעת משאבים עצומה ובכלל זה מערכת "כיפת ברזל", מכשול מתקדם בתווך התת-קרקעי ומכשול מתקדם בתווך העיילי סביב רצועת עזה.

2. מאמץ התקפי-הרתעתי – שכלל סבבי לחימה בעצימות משתנה ומבצעים מוגבלים אחת לכמה שנים (בהם עופרת יצוקה, צוק איתן, עמוד ענן ושומר החומות).

3. מאמץ כלכלי – סיוע כספי של מדינות וארגונים שונים על מנת לקדם את שיקום ופיתוח רצועת עזה, ובכלל זה הסכם "הסדרה" והכנסת פועלים מהרצועה לשטח ישראל.

בעומקה של תפיסת הביטחון עמדה הנחת יסוד שהיות וצה"ל "חזק בהגנה", והיות והחמאס "מורתע" מסבבי הלחימה ההתקפיים, והיות והאינטרס המשמעותי מבחינתו הוא "הסדרה" ושיקומה הכלכלי של רצועת עזה, אז ממילא פניו של החמאס להתפתחות כלכלית ולא להתרסקות צבאית וכלכלית; מגמתו תהיה להוביל

את רצועת עזה לשגשוג וצמיחה ולא לחורבן. המחשבה היתה כי לאור הנתונים הנ"ל חמאס "יטיאש" ממגמתו להשמיד את מדינת ישראל ויסב את כוחותיו לאפיקים אזוריים חברתיים.

בפועל, מאמץ ההגנה המשמעותי של כוחותינו (בדגש על "כיפת ברזל") לאורך שנים מנע מאיתנו נפגעים אך גרם לכך שבמקום להגיב על כל פיגוע, פיתחנו מדיניות "הכלה" והרתעת החמאס נשחקה. בנוסף התברר, שבניגוד לתפיסת הביטחון הרציונאלית בה אחזנו, חמאס העדיף את הפגיעה שלו בישראל על פני "הסדרה" וקידום כלכלי וחברתי של רצועת עזה.

חזבאללה

מוטיבים דומים ניכרים גם בתפיסתנו הבטחונית אל מול חזבאללה לאורך השנים. לפני נסיגת צה"ל מלבנון (שנת 2000) עלתה סוגיה משמעותית ביותר בקרב קהיליית המודיעין; לאן יפנה חזבאללה במידה ותהיה נסיגה חד צדדית של כוחותינו מאזור הבטחון בלבנון. אסכולה מרכזית בקהילייה טענה כי חזבאללה יהפוך את עורו, ייטוש את דרך הטרור והגרילה ויתמקד בקידום ופיתוח האוכלוסייה השיעית בלבנון. ברקע לטענה זו עמדה הנחה סמויה שהיות וחזבאללה ישיג את מבקשו - נסיגת צה"ל מלבנון, האינטרס הכלכלי-חברתי שלו יהפוך להיות במוקד התנועה הארגונית שלו. ממילא לא יהיה לו עוד עניין בהשקעת משאבים ופעילים בהמשך הלחימה נגד ישראל.

הנחה זו, שנהייתה פרדיגמה בקרב קהיליית המודיעין, הביאה לכך שכחצי שנה לאחר נסיגת צה"ל מלבנון חזבאללה ביצע פיגוע חטיפה איכותי של 3 חיילים בהר דוב ללא העלאת התרעה מודיעינית של הקהילייה.

למרות הניסיון לעצב תפיסת ביטחון עדכנית ומשופרת לאחר פיגוע החטיפה, לא עלה הדבר בידי מערכת הביטחון. חטיפת שני החיילים גולדווטר ורגב ז"ל במרחב זרעית (יולי 2006) - שהביאה למלחמת לבנון

השנייה - התאפשרה כי תפיסת ההגנה התבססה על הנחת עבודה שגויה שהיערכות מגננתית בסיסית של כוחותינו, הימנעות מחיכוך מבצעי מול חזבאללה וקיומם של אינטרסים כלכליים - יביאו לכך שחזבאללה יימנע מליזום פיגועים.

פת"ח - הרשות הפלסטינית

דפוס דומה של הנחות עבודה ותפיסת ביטחון מול הפת"ח הביא לחתימת "הסכמי אוסלו" והקמת הרשות הפלסטינית. יאסר ערפאת במעמד הסכם אוסלו וכן בנאומים שונים (ביוהנסבורג ב-1994, בקהיר ב-1995) תיקף והשווה את "הסכמי אוסלו" ל"הסכם חודייביה" שחתם מוחמד מייסד האסלם עם אנשי שבט קורייש במקום הנקרא חודייביה במכה. הסכם זה היה "הסכם שלום" בין מוחמד ואנשיו לבין אנשי שבט קורייש ממכה למשך 10 שנים. שנתיים בלבד לאחר מכן - כשמוחמד ואנשיו כבר עלו בכוחם הצבאי על אנשי קורייש - הם הפרו את ההסכם ויצאו נגדם למלחמת חורמה. הסכם זה היווה אישור והיתר הילכתי לערפאת לחתום "הסכם שלום" עם ישראל, מתוך הבנה עקרונית שהסכם זה הוא זמני וברגע שתהיה יכולת צבאית להכריע את ישראל תהיה מחויבות לעשות כן. בנוסף, ערפאת בנאום פומבי (ביוהנסבורג ב-1994) התייחס בנחרצות אל ירושלים כבירת פלסטין הנצחית, וטען כי יש להמשיך בג'יהאד עד כיבושה המלא. מערכת הביטחון התעלמה מהנתונים הללו כמו גם מ"סימנים מעידים" אחרים וסברה שבאמצעות הגנה חזקה, הרתעה ואינטרסים כלכליים, הפת"ח - ארגון שחרור פלסטין - יתייאש משאיפתו העקרונית להקים מדינה פלסטינית בכל ארץ ישראל.

בין קונספציה לפרדיגמה

בשלושת המהלכים המדיניים-ביטחוניים הללו ישראל פעלה באופן דומה חרף העובדה שלשלושת ארגוני הטרור - חמאס, חזבאללה ופת"ח - היתה אג'נדה אידיאולוגית ברורה הכתובה באמנות הארגונים, האוחזת בעיקרון שאין למדינת ישראל זכות קיום ושהג'יהאד הוא הדרך לממש זאת. מנהיגי ומחבלי ארגוני הטרור הללו אף התבטאו בפומבי פעמים רבות בדבר שאיפותיהם להביא להשמדת ישראל, והשקיעו משאבים רבים וחיי מחבלים למען מטרה זו. תפיסת העולם - הקונספציה - שיש ביכולתנו לרכך ואף לייאש את ארגוני הטרור מלדבוק במטרתם, הפכה במהלך השנים להיות בקהיליית הביטחון והמודיעין לפרדיגמה - דפוס חשיבה מובנה ומעוצב. במצב זה - בו אנשי מודיעין ובטחון התבוננו על המציאות המורכבת ואף קראו את החומר המודיעיני באמצעות "משקפיים" מסולפות - ניתוח המציאות נעשה באופן מוטעה ופעמים אף מעוות.

פוסטמודרניזם

מה הביא את קהיליית הביטחון והמודיעין ואת הנהגת המדינה לתפיסת עולם שיש אפשרות לשכך את עוצמתה והשפעתה של האידיאולוגיה של ארגוני הטרור?

בשורשה ובעומקה של תפיסת עולם זו עמדה התפיסה הפוסטמודרנית השלטת בעשרות השנים האחרונות. לפי תפיסה זו; האידיאולוגיות, הערכים והנרטיבים השונים במציאות אינם מהווים אמיתות מוחלטות וודאיות. תפיסה זו מתבוננת על המציאות באופן פרגמטי וספקני וסוברת שבאמצעות אינטרסים שונים ניתן לעצב מחדש אידיאלים וערכים. מתוך כך התבססה הנחת עבודה "רציונאלית" שבאמצעות יכולות צבאיות בסיסיות ויצירת אינטרסים שונים ניתן להשקיט את המגמות העקרוניות והמהותיות של ארגוני הטרור. יודגש, כי מכוני מחקר בעלי שם, האוחזים בתפיסת עולם פוסטמודרנית ליברלית קיצונית, תרמו באופן משמעותי לעיצוב תפיסת העולם והביטחון במערכת הביטחון. הנטייה הטבעית להעדיף את השגרה הנוחה והנעימה על פני שינוי קיצוני ויציאה לעימות, תרמה גם היא להתבססותה של הנחת העבודה המוטעית ולהתפשטותה בקרב הציבור.

תפיסה אלטרנטיבית מהותית

לעומת תפיסת עולם פרגמטית זו, קיימת תפיסת "פסיכולוגיית העמים", שהיא דיסציפלינה בפילוסופיה הכללית, שהתפתחה לפני כ-150 שנה. לפי תפיסה זו לכל עם יש רוח לאומית משלו הדוחפת ומניעה אותו, ואופי וצביון חברתי ייחודי. "הרוח הלאומית - בניגוד לרוחו של האדם הפרטי - היא יותר מסך כל החלקים ולכן החברה אינה מורכבת מן היחידים, אלא היחידים קיימים בחברה". (לצרוס ושטיינל) עיקרון זה מובא גם בפילוסופיה היהודית שם מודגש כי עם הוא ישות אורגאנית בעלת אופי ומגמות אוטנטיות, והיחידים הם ביטוי ממשי לאורך הדורות של אידיאת העם אליו הם משתייכים. על מנת לעמוד על מהותו של העם צריך להתבונן על התרבות והספרות שלו, על התנהלותו המדינית, צבאית, כלכלית וחינוכית וכן להכיר את סולם הערכים שלו. ניתוח של כל המרכיבים הללו יאפשר הכרה של אופיו וצביונו המהותי של העם. באופן כזה יש להתבונן על התנועה הלאומית הפלסטינית ולנסות לעמוד על מהותה.

התנועה הלאומית הפלסטינית

ארגוני הטרור, הפת"ח, החזבאללה והחמאס, הם, לאמיתו של דבר, פירות ותולדות של התנועה הלאומית הפלסטינית לאורך השנים, הגם שיש ביניהם הבדלים שונים ובכלל זה הבדל בשייכות לזרם האיסלמי הדתי. תנועה לאומית זו קמה בארץ ישראל לאחר מלחמת העולם הראשונה והצהרת בלפור, בה ניתנה הכרה של המנדט הבריטי בזכותו של עם ישראל על ארץ ישראל, ללא נתינת מקום לישות לאומית אחרת בתחומי הארץ. מהו צביונה של תנועה זו ומהי מגמתה המקורית? כשבוחנים את התנהלותה מראשיתה ולאורך השנים ניתן להצביע על מספר מוטיבים המאפיינים אותה:

1. התנועה, בראשותו של חאג' אמין אלחוסייני, התמסדה רק לאחר שהתנועה הציונית היהודית התבססה בארץ וקיבלה הכרה מאומות העולם בהצהרת בלפור ובוועידת סאן רמו (1920). עד אז לא קמה כל תנועה לאומית החפצה לבסס את חייה הלאומיים בארץ ישראל. יצוין גם כי האוכלוסייה בארץ במשך מאות שנים רבות היתה דלילה ביותר.

2. התנועה זיהתה את ירושלים ואת בית המקדש כמרכיב מרכזי ביותר בתנועה הלאומית הציונית והעתיקה אותו לתוך תפיסת עולמה הלאומית באופן שבא לידי ביטוי

בהעלאת קרנם וחשיבותם של ירושלים "אל-קודס" (הקדושה) ושל מסגד אל-אקצא בצורה קיצונית ביותר.

3. התנועה השתמשה במוטיבים איסלמיים דתיים על מנת להתפשט בקרב הציבור האיסלמי בארץ ובאזור, ועל מנת לשלהב אותו לפעול באופן קיצוני נגד התנועה היהודית הציונית. כך, למשל, היא הגדירה את מסגד אל-אקצא כמסגד ממנו לשיטתם מחמד עלה השמימה ולכן הוא מהווה מרכיב דתי מהמעלה הראשונה. זאת, חרף העובדה שמסגד אל-אקצא שבירושלים כלל לא מופיע בקוראן וחרף העובדה שהמסגד לא היווה מרכז דתי משמעותי בכל מאות השנה האחרונות ובכלל זה בתקופת האימפריה העות'מנית המוסלמית.

4. התנועה לא הסכימה בכל שנותיה להכיר בזכות כלשהיא של עם ישראל על חלק מארץ ישראל, ופעלה בכל דרך אפשרית, מדינית וצבאית, על מנת למנוע ממנו לממש את זכותו על ארצו. בתקופת השואה ההנהגה של התנועה הלאומית הפלסטינית אף שיתפה פעולה עם הנאצים במטרה לסייע להשמדת עם ישראל.

5. התנועה על כלל ארגוני הטרור שלה השקיעה משאבים כלכליים ואנושיים עצומים בפיתוח יכולות לחימה, אמל"ח ותשתיות טרור נגד ישראל, חינכה המוני ילדים וצעירים למסירות נפש על ערך הג'יהאד, ואף הקריבה את חייהם של המוני אזרחים במסגרת הלחימה.

כל זאת, במקום להשתמש במשאבים הרבים לצורך פיתוח תרבותי וחברתי של האוכלוסייה והאזורים שבתחומי אחריותה. בתוך כך התנועה גם משמרת את מעמד ה"פליטות" בקרב האוכלוסייה ומונעת את התקדמותה.

מוטיבים מרכזיים אלו מלמדים על אופייה, צביונה ומגמתה של התנועה הלאומית הפלסטינית. האידאיה המרכזית העומדת ביסוד התנועה ומניעה את מהלכיה הלאומיים היא השאיפה למנוע את התבססותה והתפתחותה של התנועה הציונית היהודית; למנוע את הקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל. במשמע, כל מתן לגיטימציה ותמיכה בהקמתה ובהתבססותה של ישות לאומית פלסטינית עצמאית בתחומי הארץ יוביל בהכרח להעצמת הלחימה שלה נגד ישראל, ולכן הוא פסול. מבט זה, המגדיר את מהות האיום הפלסטיני, מאפשר ליצור תפיסת ביטחון אסטרטגית סדורה אל מולו.

מבט היסטורי

קיימת אסכולה המזהה את הפלסטינים כצאצאי הפלישתים הקדומים ששכנו בארץ ישראל בעבר הרחוק. אין כמובן יכולת להוכיח זאת, במיוחד לאור העובדה שהאוכלוסייה בארץ היתה דלילה ביותר במשך מאות בשנים, אך מעניין לראות שדפוסי ההתנהגות של התנועה הלאומית הפלסטינית דומים לדפוסי ההתנהגות של הפלישתים. כך למשל, במשך מאות שנים הפלישתים שישבו במספר אזורים בארץ ובמיוחד במרחב עזה פגעו בעם ישראל וניסו בכל כוחותיהם ומשאביהם לשבש ולמנוע את הקמת ממשלתו בארץ. בנוסף, מעניינת העובדה שהפלסטינים נקראים בשם זה כתוצאה מהעובדה שאדריאנוס קיסר רומי, לאחר דיכוי מרד בר כוכבא, שינה את שם הארץ לפלסטינה על שם הפלישתים הקדומים במטרה לשרש את זכר עם ישראל מהארץ. לאחר שעם ישראל בימי דוד ושלמה הכריע את הפלישתים וכינן את ממשלתו בארצו, הפלישתים חדלו מלהציק לו וירדו כמעט לחלוטין מעל בימת ההיסטוריה. זאת, עד ימינו אנו...

תפיסת ביטחון - המלצה לעדכון ותיקון

ברובד האסטרטגי

1. הגדרת התנועה הלאומית הפלסטינית על כלל זרועותיה המזוינות כאויב. (ביחס לתנועה כקולקטיב ולא ביחס לכל פרט)
2. פיקוח ובקרה על מוסדות החינוך והכלכלה של התנועה הלאומית הפלסטינית.
3. קידום ועידוד מהלכים צבאיים ואזרחיים להגברה וחיזוק השליטה המבצעית של מדינת ישראל בכלל השטחים - יהודה ושומרון, רצועת עזה, ודרום-לבנון.
4. העדפה של גישת ההכרעה על פני ההרתעה (בניין והפעלת כוח).
5. הגדרה מחודשת של תרחישי הייחוס בהתאם למודיעין יכולות ולא רק מודיעין כוונות.

ברובד האופרטיבי

6. בניית תוכניות אופרטיביות הגנתיות חדשות מול כלל הזירות.
7. איסוף מודיעיני על איומים מפציעים בכלל הגזרות ומוכנות לנטרולם.
8. בניית תוכניות אופרטיביות התקפיות חדשות מול כלל הזירות.

לתגובות: פלאפון - 052-2280561
חייל - TENENBAUM@NETO.NET.IL